

Resum

La conferència recorrerà la història de la recerca arqueològica del país, des de les primeres notícies d'excavacions arqueològiques, en els anys seixanta del segle XIX, fins al límit marcat en aquest cicle, els voltants del 1970.

El món dels aficionats va ser la clau del primer desenvolupament de l'arqueologia, amb grans precursors com Romaní o Alsius, recolzats per gent vinguda d'altres camps de la ciència com la botànica o la geologia.

La primera institucionalització comença amb el Servei d'Excavacions de l'IEC, que dona cobertura a una sèrie de persones enteses en el tema que volen fer excavacions i troben un aixopluc institucional.

Però la fundació de l'Escola catalana d'arqueologia i prehistòria sorgeix en el si de la Universitat de Barcelona, quan el mestre Pere Bosch Gimpera inicia les seves classes i comença a captar alumnes com els primerencs Lluís Pericot i els gemans Serra Ràfols, curs 1916-17. Les relacions entre el seminari de la Universitat i la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC existiren, però sense un caire tan fluid com seria de desitjar.

Durant més de vint anys veurem que la forta personalitat de Bosch marca els esdeveniments i les línies mestres de recerca i de pensament del grup d'arqueòlegs, bàsicament prehistoriadors, que treballen a casa nostra.

A partir de 1939 la continuïtat de la tasca de Bosch l'asseguren deixebles seus que poden continuar exercint a la Universitat, com Lluís Pericot, ja catedràtic des del 1925, o Joan Maluquer de Motes, acabat de llicenciar, de fet el darrer deixeble directe de Bosch a casa nostra. Grans arqueòlegs sorgeixen de la foscor dels anys quaranta, com Tarradell o Palol, que serviran de pont a l'Escola (ara fortament qüestionada en la seva pròpia existència) per arribar al floriment universitari dels anys setanta, la «generació del 75», que ara es troba situada en els llocs de més rellevància en les estructures de recerca i de docència a l'arqueologia de Catalunya.

Abstract

The lecture will cover the history of archaeological research in Catalonia, from the first reports of digs in the 1860s to the limit marked for this course, i.e. around 1970.

The early development of archaeology was due to amateur enthusiasts. The discipline's main trail-blazers, such as Romaní or Alsius, were supported by people from other scientific fields such as Botany or Geology.

Archaeology was first given an organisational format with the Excavations Service of the Institut d'Estudis Catalans (Institute of Catalan Studies, IEC), which supported a number of experts on the question who wanted to conduct digs and were looking for institutional backing.

However, the Catalan School of Archaeology and pre-History was founded in the heart of the University of Barcelona only when the great authority Pere Bosch Gimpera started his classes and began to recruit his first students, such as Lluís Pericot and the brothers Serra Ràfols, in the 1916-17 academic year. Contacts between the University seminar and the Historical-Archaeological Section of the IEC existed, but were not as fluid as could be desired.

For over twenty years the strong personality of Bosch marked the activities and main lines of research and thought of the group of archaeologists, basically pre-Historians, working in Catalonia.

After 1939, the continuity of Bosch's work was ensured by those of his disciples who were able to continue working at the University, such as Lluís Pericot, who had been a Professor since 1925, or Joan Maluquer de Motes, who had just received his degree and was in fact the last direct disciple of Bosch in Catalonia. Great archaeologists rose out of the darkness of the 1940s, such as Tarradell or Palol, who served as a bridge between the School (whose very existence was now strongly questioned) and the 1970s rebirth of Archaeology in the university. Today the «generation of 1975» occupies the most important positions of archaeology research and teaching in Catalonia.

La tradició de recerca arqueològica als Països Catalans arrenca de mitjan segle XIX i ha estat objecte de revisions i actualitzacions diverses (Goberna 1985; Cebrià *et alii* 1991; DD.AA. 1996; Aura 2000). Al llarg del darrer segle i mig l'enfocament del tema ha anat canviant, des d'un primer moment d'excursionisme científic cap als aficionats i erudits agrupats al voltant de diverses societats arqueològiques i de museus que ells mateixos fundaren, fins que arriba a desembocar en l'àmbit acadèmic i professional. L'objecte d'aquest treball és intentar definir i valorar l'anomenada Escola catalana d'arqueologia en el marc del desenvolupament cultural de la matèria durant els dos primers terços del segle XX.

No podríem entendre res del que pretenem explicar sense anar enrere i fer una volada sobre els antecedents. Tot i que des de finals del segle XV hi ha citacions de descripcions de ciutats romanes com Barcino, i entre el XVI i el XVIII hi ha referències a restes arqueològiques arreu dels

Països Catalans, en prescindirem en considerar que el tema que ens ocupa no té una relació estreta amb aquests moments tan remots. Durant el segle XIX ja tenim tota una sèrie de fets i d'activitats relacionades amb l'arqueologia que hem d'esmentar amb una mica més de profunditat, perquè aquests són els antecedents immediats del desenvolupament de la ciència arqueològica a casa nostra. Potser el fet més important és l'alliberament de la cotilla que representa per a la Ciència l'integrisme de les explicacions bíbliques. El darwinisme com a teoria i les troballes successives de restes arqueològiques, tant les humanes com les lítiques i òssies, com a confirmació d'aquella teoria, marquen el darrer terç del segle XIX. Els Països Catalans no queden al marge d'aquestes tendències avantguardistes, propiciades per períodes com el liberal de 1868. Després, les evidències esdevenen imparables i els pioners com Pere Alsius o Joan Vilanova i Piera marquen una línia de pensament i d'actuació que tindrà continuïtat fins avui dia.

Els descobriments de coves, poblats i necròpolis van sent cada vegada més nombrosos. Caldria esmentar-ne aquí alguns dels més destacats, ja que marcaren una època per a la recerca en els seus camps respectius. La mandíbula de Banyoles, identificada el 1887 per Alsius, és potser la fita més important, per la importància que va tenir en el panorama europeu dels neandertals de finals del XIX; però no podem oblidar que a la propera cova de la Bora Gran d'en Carreras de Serinyà el 1866 ja s'hi identifiquen les primeres restes lítiques paleolítiques de Catalunya, que el 1872 Vilanova i Piera publica elements lítics de les coves del Parpalló (Gandia) i Cova Negra (Xàtiva), que el 1877 es dona a conèixer el poblament neolític de l'Ereta del Pedregal (Navarrés), que el 1881 s'identifica la necròpolis ibèrica de Cabrera de Mar, que el 1884 es descobreix la cova neolítica de Les Llometes d'Alcoi o que el 1897 es troba la Dama d'Elx. El panorama podria eixamplar-se molt més, però la mostra que acabem d'exposar és prou representativa dels diferents moments de la prehistòria del país.

Al voltant d'aquestes troballes, fetes per excursionistes / aficionats / erudits, van creixent les associacions que volen ocupar-se de les excavacions, de l'estudi, de la publicació i de la protecció d'aquest patrimoni arqueològic. La més antiga és la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, fundada el 1844 en una zona d'un interès arqueològic especial com és la ciutat de Tarragona. Després aniran apareixent la Societat Arqueològica Valenciana (1871), l'Associació Artístico-arqueològica Barcelonesa (1877) o la Societat Arqueològica Lul·liana de Mallorca (1880), per esmentar les més significatives dels Països Catalans.

El paper dels museus tampoc no és negligible en aquests moments, però reflecteix un afany més de magatzem i d'exposició que no pas de recerca. De fet, es tracta, moltes vegades, de llocs creats per l'Administració per disposar-hi les restes obtingudes per les comissions de monuments o les acadèmies, institucions que havien vetllat pel patrimoni arqueològic monumental durant la primera meitat del segle XIX. També l'Església havia participat d'aquesta primera salvaguarda patrimonial, fet comprensible si tenim en compte que, en molts casos, n'era la propietària; així, els museus diocesans de Vic o de Solsona, fundats en els anys 90 del segle XIX, en són una bona mostra, juntament amb els capellans que es dedicaren amb interès al món de l'arqueologia.

Tota aquesta allau d'informació sobre els nostres avantpassats, sobre els homes i dones que van viure en el nostre territori fa milers d'anys, es va anar canalitzant també dins els corrents intel·lectuals del moment. La Renaixença trobà en l'arqueologia una excel·lent pedra sobre la qual bastir un passat sovint mitificat però necessari, des del seu punt de vista, per a aixecar la moral i l'esperit d'un país que volia deixar d'estar de genolls i buscava unes arrels sobre les quals créixer. La dualitat excursionisme / arqueologia era ideal per als postulats renaixentistes, ja que unia el coneixement del territori al del seu passat més remot, geografia i història en una mateixa activitat lúdica i científica.

Però va ser amb el Noucentisme que el paper de l'arqueologia va passar a tenir uns aspectes polítics i culturals fins aleshores desconeguts a casa nostra. L'afany d'institucionalitzar moltes de les manifestacions que constituïen l'essència del catalanisme va portar l'arqueologia a la seva majoria d'edat, a gaudir d'un estatus estable dins les activitats culturals del país. Prat de la Riba demanava als arqueòlegs que li expliquessin com era l'ànima de Catalunya a partir de les excavacions de les restes disperses pel territori. La seva idea, clarament explicitada a *La Nacionalitat Catalana*, la va materialitzar ben aviat en la creació l'any 1907 de l'Institut d'Estudis Catalans. En els seus propòsits fundacionals Prat de la Riba donava unes enormes possibilitats teòriques a l'arqueologia quan deia que calia «conduir l'atenció en sentit de les branques no estudiades, de les èpoques incertes, dels coneixements no fixats» (Prat de la Riba 1907); la seva idea era dotar l'Institut de mitjans i de persones competents que poguessin assolir els objectius fixats amb solvència i un alt nivell científic (Balcells i Pujol 2002). Tot això semblava escrit expressament per tal que l'arqueologia prengué una volada que fins aleshores no havia tingut.

Com a mostra febaent de la força que en aquells moments l'IEC donava a l'arqueologia, reproduïm les paraules, inflamades de sentiment patriòtic de filiació hel·lènica, d'un dels seus membres més destacats del moment, Eugeni d'Ors, en l'acte inaugural d'un cicle d'Educació Civil fet al CADCI la tardor del 1909: «...un Esculapi, una Venus, que potser és una Diana: com sonen dins del nostre cor, com fem córrer la nostra sang en tumulte, aquests sons, que són sons d'humanitat, que volen dir arreu, a Atenes com a París, a Roma com a Oxford, a Boston com a Heidelberg, la sal de la cultura!... La troballa ens dóna una noblesa, ens fa uns homes nous, perquè ens fa uns homes antics. Ella té prou força per a agermanar els dispersos, per a enfortir els febles, per a fundar obres col·lectives, per a alçar temples i burgs... Prou ho sabeu; sovint és dit que les festes majors, festes germanes dels nostres pares grecs, foren dues: fer els déus i fer les ciutats. Nosaltres ja havem fet els déus, oh germans meus en desig civil! Nosaltres farem les ciutats també...» (DD.AA. 1986, p. 52)

Excepcionalment, la teoria i les paraules no es van quedar en això, sinó que es va poder passar al camp de les realitzacions pràctiques. Des del primer moment fundacional Prat de la Riba posa en mans de Puig i Cadafalch la responsabilitat del camp de l'arqueologia i li proporciona diversos mitjans per tirar endavant la recerca organitzada i planejada per primera vegada a casa nostra. Es fan prospeccions a zones de gran interès arqueològic com Serinyà, Capellades, Calaceit o Cogul, però la nineta dels ulls de Puig i Cadafalch és Empúries. Aquest jaciment

excepcional, conegut des del segle XIX, complia tots els requisits buscats per Puig i per Prat: a la seva importància arqueològica s'hi afegia el fet de poder mostrar-nos la nostra identitat mediterrània, les nostres arrels gregues, la nostra pertinença a un món ben diferent del de les invasions centreeuropees que, segons es creia en aquell moment, formaven les bases culturals de la resta dels pobles peninsulars.

Amb aquestes idees, l'any 1908 s'inicien les excavacions institucionals a Empúries, que convertiran el jaciment escalenc en un dels referents imprescindibles de la colonització grega a la península i de la conquesta romana posterior; en ambdós casos fou la porta per la qual van entrar aquests pobles, que ens marcaren definitivament. La barreja entre el substrat indígena preexistent i les influències colonials mediterrànies, bàsicament l'hel·lènica, però sense negligir la feniciopúnica, va acabar donant lloc, després d'un període de contacte i de coneixement mutu, a la formació del poble iber, la nostra arrel directa segons la visió de l'època. Els treballs no s'aturen fins que aconsegueixen fer d'Empúries el primer jaciment visitable del país, amb un recorregut organitzat, uns transports per tren i autocar per facilitar-hi l'accés a tothom, un museu sobre les ruïnes, un catàleg; ho va aconseguir Pere Bosch Gimpera, que en féu una presentació a la premsa el 17 de juliol de 1936...

A l'interès per l'arqueologia que va demostrar l'Institut de la primera època hi segueix l'esment explícit que se'n fa quan es creen les seccions el 1914; el nom de Secció Històrico-arqueològica ha quedat fins avui com a prova de la importància concedida a l'estudi dels temps antics a partir del mètode arqueològic. Però les circumstàncies polítiques també ajudaren en aquest moment l'Institut i la seva expansió. La creació de la Mancomunitat facilità que es constituïssin diversos serveis dins de l'IEC, i un d'aquests va ser el d'Investigacions Arqueològiques (que també apareix moltes vegades citat com d'Excavacions). S'hi dotaren places fixes, se'n nomenà director Pere Bosch Gimpera i s'endegà una tasca de recerca arqueològica lloable, amb treballs a molt diversos indrets del país i els voltants (el poblat de Sant Antoni de Calaceit, el barranc de la Valltorta a Castelló, etc.).

Però les minses dotacions pressupostàries i les dificultats burocràtiques dels lliuraments van anar creant problemes en el si del Servei creat a l'IEC. El seu cap exercia ja des del 1916 com a catedràtic de la Universitat de Barcelona on, com veurem a continuació, havia pogut institucionalitzar acadèmicament el camp de l'arqueologia per primera vegada en tot l'estat, fundant el que és objecte d'aquest treball, l'Escola catalana d'arqueologia. L'enfrontament amb el secretari de l'IEC, Francesc Martorell, amb el qual abans l'havia unit una estreta amistat (Sobrequés *et alii* 1991) ha quedat a bastament documentat. Era palès el desig de Martorell d'immiscir-se en les línies mestres de la Secció Històrico-Arqueològica, i més concretament en les relacionades amb el Servei d'Investigacions Arqueològiques; els diferents punts de vista respecte dels ensenyaments universitaris poden explicar l'enfrontament, ja que Martorell era partidari dels Estudis Universitaris Catalans, mentre que Bosch havia pres partit per regenerar la Universitat oficial. La influència de Martorell sobre Puig i Cadafalch va condicionar les seves decisions fins que es va arribar pràcticament a l'extinció del Servei, desmantellat en un trasllat d'urgència des de les gol-

fes del Palau de la Generalitat a unes instal·lacions indignes en unes naus industrials del barri de la Sagrera.

Les opinions de Bosch i de Pericot sobre la qüestió de l'enemistat entre Puig i Cadafalch i el mateix Bosch acaben de ser publicades (Gràcia, Fullola i Vilanova 2002, p. 119). Bosch, a mitjan abril del 1920, diu: «Aquell dia en Puig va rebrem molt bé. Jo li vaig dir tot lo que li havia de dir, però l'home com si no li digués res. Tot es converteix en dir: *No s'amoïni que tot això no té importància.*» Pericot, en una anotació a llapis sobre la carta de Bosch, escriu: *Es tractava de Puig i Cadafalch, que no va tractar mai Bosch gaire bé. Tots miràvem amb pena l'actitud de Puig i Cadafalch sense saber per què tenia aquesta actitud, a no ser que considerés amb un cert menyspreu el seu matrimoni amb una andalusa.* Si hi afegim que Bosch també es va enfrontar amb Joaquim Folch i Torres pel control d'un futur Museu d'Arqueologia, el panorama de l'il·lustre professor no era pas gaire còmode dins la institució. De fet, Bosch Gimpera, el pal de paller de l'arqueologia catalana, el «pare fundador» de tot el que es bellugava al país en matèria d'arqueologia, va ser nomenat tan sols membre adjunt de l'IEC el novembre del 1935, justament quan va morir Martorell (després de vint anys de dirigir el servei de l'Institut, i de ser el rector de la Universitat, el catedràtic de prehistòria i el director del Museu d'Arqueologia de Catalunya!); Bosch no va accedir a la categoria de numerari de l'IEC fins l'any 1958, quan ja portava vint anys a l'exili.

Les circumstàncies polítiques van fer anar canviant l'adscripció del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'IEC, destinat a gestionar legalment els permisos de les excavacions que es feien al país i la salvaguarda del patrimoni arqueològic. Més endavant, durant la dictadura de Primo de Rivera el Servei es traspasa formalment a la Diputació de Barcelona, organisme dins del qual s'integra el mateix Institut; en els fons del Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona s'hi conserva una llarga carta de Bosch Gimpera a Puig i Cadafalch de l'any 1926 en la qual, entre moltes altres queixes per la situació, li proposa que el Servei d'Investigacions Arqueològiques «deuria de funcionar com certs altres serveis tècnics de la Mancomunitat, no sotmesos a les seccions de l'Institut sinó a comissions especials compostes exclusivament de tècnics, amb un membre que representi, si es vol, l'inspecció de l'Institut i fins un altre per a la inspecció administrativa» (Gràcia 2003). Durant aquest període de la dictadura el Servei d'Investigacions Arqueològiques va estar a punt de desaparèixer; alguns membres de la Junta de Museus, com el marquès de Sagnier, el van atacar a fons, tant l'organisme com el seu director, Bosch Gimpera, però no aconseguiren el seu objectiu; això sí, els nomenaments de Bosch com a director del Servei es renovaven cada tres mesos (Gràcia 2003, nota 49).

Quan es crea la Generalitat, el Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'IEC tornà a assolir el paper de responsable de l'arqueologia catalana, i el 1935 s'acabarà instal·lant al palau de les Arts Gràfiques del parc de Montjuïc, construït per a l'exposició del 1929 i que ara passarà a aixoplugar el nou Museu d'Arqueologia de Catalunya i el seminari de prehistòria de la Universitat de Barcelona. El gener de 1936 un decret de la Generalitat de Catalunya encarregà a la Secció Històrico-arqueològica de l'IEC la direcció de les intervencions arqueològiques a

Catalunya; Bosch, com a director del Servei d'Investigacions Arqueològiques, desenvolupa el reglament del decret i especifica les funcions i les responsabilitats de l'organisme que dirigeix (Arxiu IEC, documents referents a legislació d'excavació, organització dels Serveis en temps de la Generalitat, cit. a Gràcia 2003, nota 100).

Després de veure els antecedents històrics de l'arqueologia a casa nostra, els inicis voluntaristes i la institucionalització a partir d'una estructura no universitària, centrem-nos ara en el tema nuclear d'aquest treball, l'anomenada Escola catalana d'arqueologia.

La primera percepció que tenim quan esmentem un dels noms que ha tingut més difusió, el d'«Escola catalana d'arqueologia i prehistòria», és que el terme està mal formulat. La ja massa clàssica oposició entre prehistoriadors i arqueòlegs és un error que cal desfer a partir d'una formulació científica clara. Arqueòlegs ho som tots els que fem el mètode arqueològic per tal de reconstruir integralment una societat, que pot ser paleolítica, clàssica, medieval o del segle XIX. Identificar «arqueòleg» amb «persona que treballa en l'època clàssica amb mètodes arqueològics» és una reducció del terme que tots els altres arqueòlegs rebutgem i que volem deixar clara definitivament. El concepte adient, per tant, seria el d'Escola catalana d'arqueologia, terme que he escollit com a títol d'aquest treball.

També hem de dir que en molts escrits apareix el concepte, sinònim del que acabem d'analitzar, d'«Escola d'arqueologia de Barcelona» (vegeu, per exemple, Pericot 1974 i Tarradell 1974). Interpreto que aquesta denominació va ser la més utilitzada en publicacions durant el franquisme per tal d'evitar l'esment explícit del concepte «català» aplicat a una línia de recerca i de pensament, a una manera diferent de veure les coses respecte de la versió oficialista que predominava; si a això hi afegim que aquesta «escola» havia sorgit en temps anteriors a la guerra i que el seu fundador era un exiliat, que va tenir responsabilitats polítiques, condemnat pels tribunals i que ara fins i tot tenia una altra nacionalitat, tot plegat podria explicar que els deixebles i continuadors de Bosch Gimpera optessin per arrecerar-se darrere d'aquesta segona denominació, potser menys compromesa però igualment descriptiva d'un mestratge i una continuïtat. Darrerament ja hem constatat posicions en favor de fer servir «Escola d'arqueologia de Barcelona», potser per deixar pas a altres «escoles d'arqueologia» d'altres zones de Catalunya, com la gironina; personalment crec que hauríem de mantenir la generalista i primera d'«Escola catalana d'arqueologia», que és indicativa d'un moment i d'una generació que es projecta en el temps fins gairebé a nosaltres, com veurem més endavant.

Una segona versió del perquè del nom d'escola de Barcelona és la que la contraposa a l'escola de Madrid, que va arrencar durant els anys 20 de la mà d'Hugo Obermaier i que desenvolupà una tasca de recerca destacada arreu de l'estat. Actualment hi ha un procés de revaloració de la figura d'Obermaier i dels seus successors; no ens pertoca ara d'aprofundir en aquest aspecte, però en el seu moment Bosch i Obermaier foren les dues figures capdavanteres en la recerca arqueològica a Espanya; i no cal entendre-les com a contraposades, sinó més aviat com a complementàries. Ells lideraren escoles, tingueren deixebles i projectaren les seves idees avançades en un ampli sector de la ciència mundial.

Fet aquest aclariment, endinsem-nos ara en la via universitària, que és la que l'any 1916 facilita l'assentament de les bases de l'Escola catalana d'arqueologia. No volem tornar a incidir en la trajectòria de Bosch Gimpera prèvia al seu accés a la càtedra. Diverses aproximacions autobiogràfiques (Bosch Gimpera i Olivar Bertrand 1978; Bosch Gimpera 1980) ens excusen d'aquesta tasca, i valoracions recents, ben documentades (Gràcia, Fullola i Vilanova 2002; Gràcia 2003), desfan les rutinàries afirmacions fetes per molts autors al llarg dels darrers decennis.

Després de moltes vicissituds, Bosch Gimpera inicia la seva tasca docent a la Universitat de Barcelona el curs 1916-1917. El curs anterior havia ensenyat prehistòria als Estudis Universitaris Catalans, però amb una repercussió acadèmica escassa. Als seus vint-i-cinc anys, la força que desprenia, la vitalitat que propagava al seu voltant, va ser reconduïda cap a les vies acadèmiques universitàries. Els primers a veure's desbordats pel verb fàcil i encisador de Bosch van ser els seus primers alumnes, entre els quals el que havia de ser el continuador de l'Escola després de l'exili del mestre, Lluís Pericot. Ell és el qui ens marca un moment exacte per a la fundació de l'Escola catalana d'arqueologia, el dia 2 d'octubre de 1916, a les 9 del matí, a l'aula situada on ara hi ha la capella de l'edifici central de la Universitat de Barcelona (Pericot 1974). Pericot explicava que en aquell moment i en aquell lloc s'havia enamorat de la prehistòria, una amant que l'esclavitzà tota la vida i a la qual fou fidel fins al final. El curs següent quedaren «tocats» Alberto del Castillo i els germans Josep de C. i Elies Serra Ràfols, els primers d'una llarga llista que es tancarà amb Joan Maluquer de Motes, estudiant de Filosofia i Lletres entre els anys 1933 i 1938.

Bosch arribava amb un bagatge intel·lectual molt fort, format en prehistòria i en filologia hel·lènica, amb una estada a Alemanya que havia modelat els seus interessos cap al món prehistòric, una disciplina poc estructurada a casa nostra. Per això començà a distribuir els diversos camps de la prehistòria entre els seus deixebles; l'objectiu era abastar tota la cronologia prehistòrica i del món clàssic per tal d'obtenir una visió global i coherent del passat més remot del país. Pericot ens enumera alguns dels trets, segons ell cabdals per a una definició de l'Escola: tendència a revalorar els aspectes històrics dels temes arqueològics, ambició però prudència en les hipòtesis, preferència per la difusió per sobre de la convergència, un cert matís panmediterrani... (Pericot 1974). Això ho podem interpretar com la idea d'una escola catalana d'arqueologia, és a dir, un grup de persones, reunides al voltant d'un mestre, treballant amb uns objectius i una metodologia comuns.

A casa nostra Maties Pallarès estava destinat a ocupar-se del paleolític; Josep Colomines, del neolític, Lluís Pericot, del món megalític; Alberto del Castillo del campaniforme; Josep de C. Serra Ràfols, de fases una mica més recents, etc. A aquesta base d'estudi del país calia afegir-hi la projecció internacional que Bosch tenia, i a la qual arrossegaria diversos dels seus col·laboradors. En els estudis de prehistòria europea la projecció catalana fou tan forta com perquè una de les cultures clau del neolític francès fos batejada per Bosch i Serra Ràfols amb un nom que ha perdurat fins avui, la de Seine-Oise-Marne, o que les obres de Pericot i del Castillo sobre la cultura pirenaica i la cultura campaniforme tinguessin un abast continental.

Aquesta tasca de formació de l'arqueologia catalana des del vessant acadèmic la duu a terme Bosch amb intensitat des del 1916, quan comença a fer classe a la Universitat de Barcelona. Tot i el seu ja esmentat pas pels Estudis Universitaris Catalans, ell va escollir la regeneració d'una encarcerada universitat funcional i va intentar fer-hi entrar un alè d'aire renovador en tots els sentits. No entrarem ara a valorar la seva funció de degà, primer, i de rector després al llarg dels vint-i-tres anys que va ser professor de la Universitat de Barcelona/Universitat Autònoma de Barcelona; simplement remarcarem que aquest mateix desig de seriositat i de progrés el va abocar en la seva funció docent i de mestratge en el camp de l'arqueologia.

Algunes de les seves apostes li van sortir bé, com la de Lluís Pericot, que l'any 1925 guanya una primera càtedra universitària a Santiago de Compostel·la, el 1927 se'n va a València (contra el parer del mateix Bosch) i el 1933 és reclamat per a incorporar-se a la Universitat Autònoma. El germà de Josep de C. Serra Ràfols, Elies, també va guanyar una càtedra a les Canàries el 1925 en Història Medieval. Era la primera fornada de deixebles de Bosch que s'expandia per la universitat espanyola i que escampava una metodologia moderna i una idea global, homogènia i coherent de l'arqueologia prehistòrica en l'àmbit continental. També va prosperar en la vida acadèmica Alberto del Castillo, però es va desviar totalment del camp arqueològic marcat per Bosch Gimpera, el del campaniforme; si bé la seva tesi sobre aquest tema va ser brillant i de nivell internacional, Castillo l'anà abandonant i després de la guerra va exercir com a catedràtic d'Història Medieval a la Universitat de Barcelona i com a crític d'art, entre d'altres coses. N'hi va haver que continuaren la seva tasca arqueològica, però no dins de la universitat, com Josep Colomines o Josep de C. Serra Ràfols; ambdós van romandre dins l'esquema del Museu Arqueològic, abans i després de la guerra, i es van dedicar a temes diferents dels originaris que els havia encarregat Bosch, sobretot els relacionats amb el món romà. I finalment hi va haver buits insalvables, com el que en el paleolític català va provocar la sobtada mort de Maties Pallarès l'any 1924.

Molta altra gent va tenir el mestratge de Bosch i va seguir camins molt diversos. Voldríem recordar aquí la figura del castellonenc Francesc Esteve Gàlvez, deixeble de Bosch en els anys vint i després fundador del Museu de Castelló, que en les seves memòries ens ha donat una sèrie d'informacions de gran relleu per conèixer com era el dia a dia dels deixebles de Bosch a les instal·lacions del Servei i al seminari de la universitat (Esteve Gàlvez 1996). Seguiren els cursos de Bosch a Barcelona bibliotecàries com Mercè Muntañola, escriptors com Salvador Espriu, professors de secundària com el lleidatà Salvador Roca o arqueòlegs com Julio Martínez Santaolalla, un dels capdavanters de l'arqueologia espanyola dels anys quaranta i cinquanta.

La llavor havia estat sembrada i havia donat els seus fruits. Podem dir, per tant, que l'Escola catalana d'arqueologia va néixer i va florir en el quart de segle curt que va des del 1916 al 1939. Durant aquest període Bosch articula una recerca arqueològica coherent i metòdica des de les diferents instàncies que controla, la Universitat, el Servei d'Excavacions de l'Institut d'Estudis Catalans i, en els darrers anys, el Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Què hi ha, després, que puguem seguir considerant una escola? La veritat és que poca cosa més que la continuïtat en la recerca i en la formació d'arqueòlegs dels dos deixebles directes de Bosch que van seguir la tasca universitària a casa nostra, Lluís Pericot i Joan Maluquer de Motes, curiosament pertanyents a la primera i a la darrera promoció d'alumnes de Bosch, els que van acabar l'any 1917 i els que ho van fer l'any 1938 respectivament. Algunes idees inicials com la panmediterraneïtat o la preocupació pels aspectes històrics perduraren al llarg dels ensenyaments d'aquests professors fins als nostres dies; potser això podria ser una arrel que ens unís amb els postulats inicials de Bosch.

El panorama del 1939 no era el millor perquè les línies de recerca organitzades i la metodologia d'avantguarda seguissin sent elements capdavanters en l'arqueologia del país. Pericot superà la fase de depuració i es quedà a la Universitat de Barcelona, però amb un nou càtedràtic de prehistòria per sobre, Martín Almagro Basch. Castillo ja s'havia desentès del món de l'arqueologia i trespava pel món medieval des de la seva càtedra universitària. Almenys durant els anys quaranta, la universitat quedava esmorteïda davant el panorama general, tot i que algunes llums anaven apareixent en forma d'alumnes brillants dedicats a l'arqueologia, com Pere de Palol, Miquel Tarradell, Albert Balil, Antoni Arribas i, ja a principis dels cinquanta, Glòria Trias, Eduard Ripoll, Ana Maria Muñoz o Manuel Riu. Com a reflex d'aquesta foscor, no em resisteixo a reproduir un fragment de l'obra de Miquel Tarradell, on ens explica què va trobar l'any 1940 quan va ingressar a la Universitat de Barcelona: «Quan amb els xicots de la meva generació, l'any 1940, ingressàrem a la Universitat de Barcelona (Facultat de Lletres) feia l'efecte de les cases de les quals fa poc que s'han endut el cadàver d'un mort il·lustre. El mort era la Universitat Autònoma, el Patronat, aquell intent extraordinari de convertir el vell centre en una cosa viva, vinculada al país, que funcionés com una Alma Mater, com una universitat europea autèntica (...) Així, doncs, vèiem el doctor Bosch, que havia presidit l'etapa, com el símbol d'aquell esforç i d'aquelles realitzacions que les circumstàncies havien fet tan amargament breus. Entre els meus companys i jo, el nom de Bosch Gimpera tenia un prestigi immens, no solament la seva obra científica, sinó l'home,... però el curiós és que ni d'una cosa ni de l'altra no en sabíem gairebé res» (Pla 1970)

L'altra de les ninetes dels ulls de Bosch fou el Museu d'Arqueologia de Catalunya. Ell hi va concentrar els esforços dels darrers anys per bastir una estructura innovadora en l'àmbit expositiu i un instrument de recerca complementari de les seves classes universitàries. El que Bosch en deia «el seminari» eren els fons del Museu, les seves sales, els llocs on feia treballar i investigar nombrosos dels seus deixebles, que hi trobaren temes de tesis i llocs de treball. No menys important era la biblioteca que s'instal·là al Museu, el producte de les compres de Bosch i Pericot des del principi de la docència del primer l'any 1916; les grans relacions internacionals que tenien la van convertir en una de les millors biblioteques universitàries especialitzades en arqueologia d'Europa.

Però l'esmentat Almagro passà a ocupar també el 1939 la direcció del Museu d'Arqueologia, ara traspasat a mans de la Diputació de Barcelona i transformat en *Museo Arqueológico de*

Barcelona. En el seu si hi quedà bona part de l'herència directa de Bosch i de l'Escola catalana d'arqueologia, conservadors com Josep Colomines o Josep de C. Serra Ràfols, col·laboradors joves com Joan Maluquer de Motes, o la ja esmentada biblioteca.

La mateixa Diputació de Barcelona va recuperar llavors, en bona part, el servei d'excavacions arqueològiques que havia estat de la Generalitat. El fet que el mateix director del Museu, Martín Almagro, fos el responsable de la *comisaría de zona* va fer que els permisos d'intervenció s'a-nessin donant, sense cap més pregunta, als comissaris provincials i locals i altres amics i cone- guts. No va ser fins a mitjan anys setanta, quan Joan Maluquer de Motes passà a ocupar la *Comisaría Nacional de Excavaciones*, que es posà en marxa un sistema estatal de petició, estu- di i concessió de permisos d'excavacions. Una part de les competències va passar a aquesta estructura estatal, fins a l'arribada de la Generalitat l'any 1981; però una altra part l'ha conser- vada la Diputació de Barcelona fins a l'actualitat sota la figura d'un Servei de Catalogació i Conservació de Monuments que intervé arqueològicament quan hi ha una restauració, com- petència ara assumida per un Servei de Patrimoni Arquitectònic Local.

Per suplir el buit creat en el tema de les excavacions, les diputacions de Girona i de Lleida van reaccionar. De manera paral·lela, però uns anys després, la Diputació de Girona va crear un Servei d'Investigacions Arqueològiques que funcionà a tot rendiment fins al traspàs de com- petències de les diputacions a la Generalitat a mitjan anys noranta. A Lleida, l'Institut d'Estudis llerdencs de la Diputació de Lleida continua avui en dia exercint una certa tutela i subvenció sobre algunes planificacions científiques i excavacions arqueològiques de les comarques de Ponent. Aquesta línia, que entroncava directament amb la primitiva creació de l'IEC del 1915, es va trencar el 1981 quan es crea de bell nou el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, calcat del de l'època republicana i que assumeix totes les competències en arque- ologia del país; les competències de les diputacions tornen a la Generalitat, (Museu Arqueològic, Olèrdola, Ullastret, Empúries), excepció feta de l'esmentat Servei de Monuments de la de Barcelona i l'IEI de la de Lleida, la qual cosa perpetua una certa dualitat de funcions, no de competències.

Però, tornant al 1939, el que havia estat ja no tornà a ser. La coherència i la metodologia comunes que havien presidit l'època Bosch es desdibuixaren per les circumstàncies de super- vivència cultural per què passaven els arqueòlegs del moment. No va ser fins que Almagro marxà a Madrid, el 1954, que Pericot assolí la càtedra de prehistòria de Bosch, i s'abocà a tasques de gestió universitària com la secretaria i el deganat de la facultat de Filosofia i Lletres; se seguí pro- jectant internacionalment, i a casa nostra impulsà treballs a Serinyà i a d'altres indrets amb res- tes prehistòriques dels Països Catalans com Mallorca, Menorca o València. Però no pogué con- tinuar essent el pal de paller que havia estat Bosch, això sí, en circumstàncies força diferents.

D'on neix, doncs, la idea de la continuïtat de l'Escola catalana d'arqueologia després de la guerra? Creiem que sorgeix de la necessitat que els nous professors universitaris dedicats al món de l'arqueologia durant els anys quaranta i cinquanta tenien de buscar unes arrels en el floriment cultural dels anys vint i trenta. Des d'aquest punt de vista, i des del de la perduració d'alguns

postulats bàsics de Bosch als quals ens acabem de referir, podem acceptar la perduració d'una idea que ens enllaça encara ara amb Bosch Gimpera a través de Pericot, Maluquer de Motes, Tarradell i Palol, per esmentar els que han professat càtedres de matèries relacionades amb l'arqueologia a la Universitat de Barcelona.

És ben cert, per altra banda, que en els anys cinquanta els «joves» comencen a guanyar càtedres arreu de l'Estat espanyol (Maluquer de Motes a Salamanca, Palol i Balil a Valladolid, Tarradell a València, Arribas a Granada); això ha estat considerat, a vegades, com un segon *flouruit* de l'Escola. Deixem que sigui un dels màxims continuadors de la tasca de Bosch, Miquel Tarradell, el qui ens exposi la seva opinió sobre aquesta continuïtat l'any 1974: «Si pasamos revista a los catedráticos de prehistoria y de arqueología que en los últimos veinticinco años han desempeñado un puesto en el conjunto de las universidades españolas, se comprueba que la mitad proceden de Barcelona, de la escuela de Bosch Gimpera, y que parte de la otra mitad han sido formados por profesores también salidos del mismo centro, que luego han profesado en facultades diversas. La gran vitalidad inicial y la sólida continuidad han sido las características de la Escuela de Arqueología de Barcelona, que, por otra parte, jamás ha dispuesto de una organización estructurada, ni burocrática, ni académica. A las referencias al profesorado universitario cabría añadir las relativas a otros profesionales que trabajan en museos y centros de investigación, o también a las gentes entusiastas que, sin una dedicación profesional, cumplen a menudo una función importante» (Tarradell 1974).

Tarradell ens mostra aquí el sentiment imperant a casa nostra durant la trentena llarga d'anys que va durar l'absència de Bosch, i que no podem negligir. Aquelles bases de l'escola, com el fet de no perdre de vista que som historiadors a partir de l'arqueologia, l'ambició i la prudència en les hipòtesis o la panmediterraneïtat perduraren en els «fills» i els «nèts» acadèmics de Bosch. La primera generació s'extingí amb la jubilació de Joan Maluquer de Motes l'any 1984, però la dels nèts es va iniciar amb el mateix Tarradell i amb Palol en els anys quaranta i arribarà fins a la jubilació acadèmica dels darrers alumnes directes de Maluquer de Motes cap al 2030.

El sentiment no el podem deixar de banda i ha de formar part de l'anàlisi crítica que intentem fer en aquest treball. Però la diversificació de les idees i la diversitat de circumstàncies que es donaren en el país a partir dels anys quaranta poden explicar el panorama de l'arqueologia durant aquest període, diferent del que havia dibuixat Bosch abans de la guerra. Les anàlisis d'altres persones que han tractat aquest tema de l'existència o no de l'Escola tampoc no arriben a unes conclusions definitives (Casassas 1986, Gràcia 2003), i invoquen també aquesta idea del sentiment de pertinença com un element a considerar de forma preferent.

En algun dels nostres treballs anteriors hem parlat de la pèrdua de la perspectiva unitària que havia tingut l'Escola de la mà de Bosch com un element que li feia perdre certa força i coherència (Fullola i Cebrià 1996). Això ho podem explicar per dues vies, ambdues ben comprensibles. La primera és l'adaptació als nous temps, als nous descobriments, a les noves teories; en són exemple la posició innovadora de Miquel Tarradell, que introdueix la visió de l'escola dels *Annales* en el panorama arqueològic català i espanyol a partir de la Reunió d'Història de

l'Economia Antiga de la Península Ibérica feta a València el 1969, o l'abandonament progressiu de les tesis difusionistes per part de molts prehistoriadors catalans, en sintonia amb els corrents majoritaris dels anys seixanta i setanta. La segona via de debilitament van ser els elements estranys a l'Escola que detingueren el poder en l'arqueologia del país al llarg dels anys quaranta i cinquanta; l'exemple més clar en fou Martín Almagro Bosch, ja analitzat al llarg d'aquest treball, però del qual encara podem afegir més elements de reflexió.

Per a l'organització de l'arqueologia de base del país, Almagro va saber aprofitar, des de la direcció del nou *Museo Arqueológico de la Diputación de Barcelona*, la xarxa de col·laboradors locals que abans de la guerra havia pogut establir-se des del Museu d'Arqueologia de Catalunya per part de Bosch; ara tot va ser reconvertit en *comisaría de zona*, *comisaría provinciales* i *comisarias locales*, al capdavant de les quals hi havia molta de la gent que havia treballat abans de la guerra amb Bosch. Els exemples serien molt nombrosos, però un dels més ben estudiats és el de Salvador Vilaseca, reusenc il·lustre i arqueòleg aficionat de gran volada, que va viure les dues etapes esmentades. Primer ho va fer publicant i col·laborant en *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, en l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i en els Butlletins de la Institució Catalana d'Història Natural, del Centre Excursionista de Catalunya i de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Folklore, entre d'altres; després, integrant-se plenament en les estructures de postguerra com a *Comisario Provincial de Excavaciones* des del 1941 fins al 1970 (Fullola i Cebrià 1996).

El panorama fosc i trist dels anys quaranta, arqueològicament parlant, veu l'aparició dels primers «nèts» acadèmics de Bosch, que normalment hauran d'anar a buscar la consolidació fora del país, com ja hem esmentat més amunt. En els cinquanta Almagro guanya la càtedra de prehistòria de Madrid (1954), però segueix amb un peu a Catalunya com a director del Museu i de les excavacions d'Empúries. Fins a finals de la dècada no deixarà definitivament Catalunya, tot i que la seva marxa provocarà una fractura definitiva i traumàtica de les estructures creades per Bosch: a partir d'aquell moment no tornaran a coincidir en una mateixa persona la càtedra de la universitat i la direcció del museu.

Dediquem unes línies a aquest trencament, fonamental per a entendre moltes coses d'aquell moment i del que va venir després. La duplictat de funcions a la universitat i el museu que havien tingut Bosch i Almagro havia fet que aquest darrer hagués continuat amb la idea de Bosch de tenir el museu com el lloc de seminari, de pràctiques dels alumnes universitaris, de centralització de la biblioteca universitària d'arqueologia. La persona de Joan Maluquer de Motes va estar a punt de perpetuar aquesta línia, ja que va intentar tornar al museu l'any 1958 i, en el cas d'haver guanyat l'oposició, hauria unificat aquest càrrec amb el de catedràtic d'arqueologia a la Universitat de Barcelona a partir de 1959. Però la Diputació de Barcelona, a través del tribunal que va jutjar aquelles oposicions, va fer-hi entrar Carlos Cid i Eduard Ripoll, ambdós amb un currículum netament inferior al de Maluquer de Motes, ja catedràtic des de 1949 a Salamanca (vegeu detalls de l'afer i dels documents judicials a Gràcia, Fullola i Vilanova 2002, p. 364, nota 1049).

Per primera vegada el director del museu ja no era catedràtic de la Universitat de Barcelona (l'única que existia a Catalunya), i el tema de la biblioteca universitària quedava com un dels més punyents, ja que la Diputació de Barcelona no la va tornar a la Universitat de Barcelona. Però les coses sempre es poden enredar una mica més, i a partir de 1968 el director del museu, Eduard Ripoll, passa a ser també professor de prehistòria a la segona Universitat Autònoma de Barcelona (per cert, un nom que a molta gent com Pericot, Maluquer de Motes o Tarradell, entre molts d'altres, els va sonar a *trágala*). La dualitat es reproduïa, i la biblioteca dipositada al museu passava a ser, per conveni Diputació-UAB, la que utilitzarien els seus alumnes. Ni les fitxes dels llibres, que encara es troben avui en el fitxer de la Universitat de Barcelona amb la inscripció «Museu», ni els segells de registre de la UB entre els anys deu i cinquanta no van servir mai per a retornar als seus legítims propietaris un capital bibliogràfic irrepetible. Encara hi podem afegir algunes tergiversacions interessades de la realitat, com dir que la biblioteca de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona neix l'any 1935, o que procedeix d'una inexistent «Universitat Autònoma de Catalunya», com negant la vinculació de la Universitat Autònoma de Barcelona de Bosch amb la Universitat de Barcelona (DD.AA 1986, p. 112). Potser ara ja és massa tard per a fer tornar enrere la història, però deixeu-me que, almenys, en deixi constància escrita aquí.

Aquest fet ens serveix per a il·lustrar la diversificació d'interessos que l'arqueologia del país va tenir a partir del principi dels anys seixanta. El retorn de Maluquer de Motes a la Universitat de Barcelona va provocar aquest distanciament entre universitat i museu, una circumstància de la qual es lamenten Bosch i Pericot a les seves cartes. Maluquer de Motes decideix tirar pel dret i començar de nou una biblioteca a la Universitat de Barcelona, encara avui existent; però la tasca de Pericot i de Maluquer de Motes anà més enllà i crearen l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria i la revista *Pyrenae* com a òrgan d'expressió de la prehistòria i l'arqueologia de la Universitat de Barcelona. El cicle es va cloent quan a finals dels anys seixanta tornen a casa Tarradell i Palol, que constituïran, durant els anys setanta i primera meitat dels vuitanta, juntament amb Maluquer de Motes, una tríada que es reconeixerà com a continuadora de l'Escola catalana d'arqueologia, com ja hem vist més amunt.

Però abans, durant els cinquanta i seixanta, el panorama de l'arqueologia catalana, i el de la universitat que anava «produint» arqueòlegs, estava d'acord amb els temps, foscos i culturalment complicats. Potser la primera d'aquestes dècades que ara esmentem, la dels cinquanta, va ser la pitjor per diverses circumstàncies que intentarem analitzar.

De la foscor dels quaranta sorgiren, com hem dit més amunt, grans arqueòlegs com Tarradell, Palol o Arribas, entre d'altres; i ho foren perquè pogueren projectar els seus ensenyaments des de la universitat, on encara era possible trobar places de professor, i sobretot càtedres. Però els que estudiaren durant els anys cinquanta i principis dels seixanta no aconseguiren ocupar llocs tan destacats en un termini breu, i molts van ser sobrepassats per gent més jove. Amb el més constructiu dels ànims, i com a reconeixement dels seus esforços no concretats, podríem parlar de la «generació perduda», en què persones com Ricard Batista, Miquel Llongueras, M. Lluïsa

Pericot, Ana M. Muñoz, Manuel Riu, Ricard Martín o Anna M. Rauret foren els més destacats dels membres. Algunes de les persones que estudiaren en aquella època, com Eduard Ripoll, van saber navegar a favor del corrent des de finals dels cinquanta i fer carrera al Museu de Barcelona i al *Museo Arqueológico Nacional* de Madrid, i paral·lelament, a partir del 1968, a la segona Autònoma i finalment a la UNED. D'altres hagueren d'esperar molt de temps per a accedir a una càtedra, com en el cas d'Ana M. Muñoz, que el 1976 se'n va a Múrcia, després de quasi vint anys de docència a Barcelona.

L'assoliment d'una gran conquesta universitària, la creació l'any 1965 de l'especialitat de prehistòria, història antiga i arqueologia a la Universitat de Barcelona, podria ser el límit que ens fa entrar en un nou panorama de l'arqueologia del país. Tot i que en l'àmbit d'excavacions i d'estructures administratives no s'havia avançat gairebé gens, l'aparició d'uns estudis més especialitzats i d'un departament universitari coherent i dedicat només a aquest món va fer sorgir el que volem anomenar «generació pont». Alguns dels seus membres seguiren una trajectòria universitària fructífera com M. Eugènia Aubet, Isabel Rodà, Josep Guitart, Mercè Roca, Emili Junyent o Carme Olària, avui catedràtics de diverses universitats dels Països Catalans; d'altres romanen a llocs docents destacats, com Rosario Navarro, M. Ángeles del Rincón, Josep Padró, Tomàs Gimeno, Arturo Pérez Almoguera, Marina Picazo o Encarna Sanahuja; i d'altres sortiren cap a altres institucions com els museus, casos de Vicenç Baldellou, Francesc Gusi, o els centres d'investigacions com Aurora Martín o Enriqueta Pons.

És indubtable que les circumstàncies no van ser gaire fàcils per a aquesta generació dels seixanta; però les portes de les universitats catalanes s'obriren de manera espectacular a finals de la dècada amb l'aparició del pla Maluquer a la Universitat de Barcelona i el naixement de la segona Autònoma. El primer representa l'estabilització d'un segon cicle universitari de tres cursos dins d'un departament, amb l'increment de professorat que això implica; s'ha de crear una gran quantitat d'assignatures noves, obligatòries i optatives, i molts dels que hem esmentat entren en el camp de la docència de la mà del reclutament quasi per via d'urgència que es fa en aquells moments, cursos 1969-1970 i següents. El tema de l'aparició de la segona Autònoma va tenir, al principi, una repercussió no gaire important en la «generació pont». El fet que fos Eduard Ripoll l'encarregat de formar un primer nucli docent a la UAB va fer que es decantés per molts dels seus col·laboradors del Museu (Batista, Llongueras, etc.); no va ser fins més endavant que algunes persones que hem esmentat més amunt van entrar al nou centre i s'hi van estabilitzar, per exemple Gimeno, Rodà o Guitart.

Però, tot i fregar ja el límit que ens hem imposat en aquest treball, els anys setanta, no podem deixar d'esmentar el que ja en altres treballs hem anomenat la «generació del 75». Amb aquesta denominació volem englobar el nodrit grup d'arqueòlegs que van acabar la carrera al voltant d'aquesta data, dos anys amunt, dos anys avall, i que van significar una renovació radical en el panorama arqueològic del país.

Si analitzem aquest grup, veurem que el primer que ens crida l'atenció és el nombre elevat de persones que hi podem incloure. En efecte, l'obertura de portes universitàries que hem apuntat

més amunt com a element positiu de la generació anterior va significar també un augment significatiu d'estudiants de totes les branques científiques, i l'arqueologia no podia ser-ne una excepció. El *boom* del pla Maluquer i del naixement de la UAB comença a produir arqueòlegs ben formats i amb noves ambicions i perspectives a partir de la primera fornada que acaba els estudis entre 1973 i 1974. En el ventall cronològic que hem fixat hi cauen persones que ara ocupen càtedres universitàries com Josep M. Gurt, Josep M. Nolla, Eudald Carbonell, Vicente Lull, Narcís Soler o el que subscriu aquestes línies; altres professors universitaris com M. Àngels Petit, Jordi Estévez, Miquel Molist, Núria Rafel, M. del Vilar Vilà, Dolors Molas, Elisabet Huntingford, Pepa Gasull, Núria Tarradell o el recordat Ramon Pallarès; gent que ha anat a parar a l'administració arqueològica del país, com Ramon Ten, Araceli Martín o Margarida Genera; d'altres que han entrat en el món dels museus, com Francesc Tarrats, Pepita Padrós, Josep Tarrús, Josep Muntal, Júlia Chinchilla, Lourdes Avellà o Jordi Rovira; i alguns que han anat a parar a diversos centres del país on es practica l'arqueologia, com en els casos de Marta Prevosti, Assumpció Vila o Alberto López Mullor.

Però no serà tan sols la quantitat el que farà valuosa aquesta generació. Noves teories i noves metodologies havien anat sorgint en el panorama europeu de l'arqueologia en general i de la prehistòria en particular, però poca gent del país havia anat a treure el nas fora de les nostres fronteres per veure en directe què passava. L'alè francès es va introduir entre nosaltres de la mà d'innovadors com Georges Laplace, François Bordes, Henry de Lumley, Jean Guilaine o Michel Py, i l'arqueologia del país va canviar radicalment en un aspecte cabdal dins l'arqueologia, el metodològic. S'inicia l'ús de les quadrícules, es manifesta un nou afany per l'estudi analític i crític de les indústries lítiques, òssies i ceràmiques, es té una preocupació preferent per les reconstruccions paleoambientals a partir de les anàlisis arqueobotàniques i arqueozoològiques i es busca la integració de totes aquestes dades en la vida social i econòmica dels nostres avantpassats; en poques paraules, no s'ha de perdre mai de vista que busquem els éssers humans que hi ha darrere les restes materials. No podria ser això un retorn a la primitiva idea humanista que Bosch havia començat a predicar a casa nostra seixanta anys abans?

No cal oblidar l'important corpus teòric que en aquests moments comença a sustentar els estudis arqueològics a casa nostra, fruit de la influència de diversos autors anglosaxons. La generació del 75 va descobrir la *New Archaeology* de Lewis Binford amb un cert retard, però la preocupació per les bases teòriques de l'arqueologia va ser una altra de les aportacions que aquesta fornada d'investigadors va donar a l'arqueologia del país.

Però ja hem arribat al fenomen de masses que els setanta va representar per a molts camps científics. En el de l'arqueologia, la diversitat de posicions i de plantejaments comença a emascarar les línies ja febles que entre els anys quaranta i els seixanta havíem anat resseguint per intentar trobar alguna cosa que ens lligués amb l'Escola catalana d'arqueologia de Bosch. Allò que havia començat amb poques persones fent moltes coses ara s'havia convertit en moltes persones fent el poc que es podia fer en un món molt especialitzat per èpoques o per tècniques. El fet d'haver anat a classe amb Pericot o amb Maluquer de Motes podia haver tingut encara un sig-

nificat de transmissió d'aquelles idees bàsiques de l'Escola; però ara la massificació i les innovacions que acabem d'exposar esborraven els darrers vestigis reals, científics, d'aquella línia. Des d'aquest punt de vista, avui dia hem de dir que l'Escola no existeix.

Però hi ha un altre aspecte que ja hem comentat abans que no podem deixar de banda, el del sentiment. Aquí sí que no hi caben disquisicions analítiques i crítiques com les que hem fet fins ara; d'una manera subjectiva, qualsevol arqueòleg que hagi begut, poc o molt, de prop o de lluny, de les fonts de Bosch pot declarar-se lligat o relacionat amb l'Escola catalana d'arqueologia, amb els postulats del mestre i de tots els que el segueixen. Recordem diversos casos que ens confirmen aquest fet. Anem, per exemple, a un text de Josep de C. Serra Ràfols, un dels primers deixebles de Bosch: «Fruit d'aquest treball fou la creació espontània de la que ha estat anomenada Escola de Prehistòria de Barcelona, la influència de la qual, en el temps, s'ha estès al llarg de diverses generacions d'estudiosos, i a la qual, encara ara, els investigadors actuals més joves se senten vinculats, i els mètodes i ensenyaments de la qual han irradiat molt més enllà de les nostres fronteres, portats per deixebles directes o indirectes de Bosch» (Serra Ràfols 1971); escoltem què ens diu Tarradell, en el primer número de la revista *Fonaments*, quan ens fa una declaració d'adhesió tàcita a l'Escola catalana d'arqueologia (Tarradell 1978); repassem les diverses entrevistes fetes a il·lustres arqueòlegs mexicans, deixebles de Bosch Gimpera, en què recorden la figura del mestre i repeteixen constantment la idea de l'Escola catalana d'arqueologia com un ideal que Bosch no va poder realitzar a Mèxic, però que a tots ells va influir (Bosch Rumeu 1999); o més recentment, remarquem l'agradable sorpresa que expressa el Dr. Joan Tugores, rector de la Universitat de Barcelona, a la presentació del llibre de l'epistolari Bosch Gimpera-Pericot quan certifica que dos dels autors encara avui es reconeixen com a membres de l'Escola, quasi cent anys després que Bosch entrés en aquesta universitat (Gràcia, Fullola i Vilanova 2002, p. 6).

A tall de reflexió final volem concloure que l'Escola catalana d'arqueologia fou el projecte científic, ideològic i metodològic que Pere Bosch Gimpera endegà quan inicià el seu mestratge des de les diferents instàncies culturals i acadèmiques del país (Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, Universitat de Barcelona i Museu d'Arqueologia de Catalunya) a partir de mitjan anys deu del segle xx. Els fruits de la tasca foren nombrosos i valuosos en els àmbits nacional i internacional, en forma de deixebles, obra escrita i estructures. Durant la postguerra la figura del mestre absent, recentment tractada en profunditat (Gràcia i Munilla 2000; Gràcia 2001), va servir als que es quedaren i als nous arqueòlegs sorgits de la foscor franquista per a aferrar-se a uns postulats científics d'una vàlua indubtable en un panorama desolador. La xifra reduïda de persones dedicades a l'arqueologia fins als anys seixanta va permetre una certa línia contínua d'unió amb els postulats bàsics que Bosch havia predicat abans de la guerra, però el projecte inicial ja s'havia perdut. El segon *floruit* de l'Escola, que només podem argumentar, seguint Tarradell, a partir de les nombroses places universitàries copades pels fills i nets acadèmics de Bosch (fet del qual es congratula el mestre, de Mèxic estant), és el principi de la fi. La massificació en el camp de l'arqueologia i les noves línies metodològiques i

de pensament atomitzen el poc que quedava científicament del projecte Bosch, de la genuïna Escola catalana d'arqueologia. La generació perduda, la generació pont i la generació del 75 tenen encara un cert lligam sentimental amb la figura de Bosch, i encara han conegut els seus dos darrers deixebles directes, Lluís Pericot i Joan Maluquer de Motes. Però avui en dia parlar de l'Escola catalana d'arqueologia ja és fer historiografia d'un fet cabdal per a entendre l'origen i l'evolució d'una disciplina tan important per al coneixement de la història del país com l'arqueologia; el record és dolç i agradable, i cal servir-lo per als nostres fills, però ja no és, malauradament, res més que això, un record.

Bibliografia

- AURA, Emili (2000) «Erudits, col·leccionistes i arqueòlegs. Història de la investigació (Alcoi 1884-1999)», a *Catàleg del Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó d'Alcoi*, coord. per E. Aura i J. M. Segura, Alcoi, p. 23-55.
- BALCELLS, Albert i PUJOL, Enric (2002) *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum I, 1907-1942*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LVII.
- BOSCH GIMPERA, Pere (1980) *Memòries*, Barcelona, Edicions 62.
- i OLIVAR BERTRAND, Rafael (1978) *Correspondència 1969-1974*, Barcelona, Proa.
- BOSCH RUMEU, Teresa (1999) *Conversaciones en torno a don Pedro Bosch-Gimpera*, Mèxic, ediciones Cuicuilco, Conaculta-INAH.
- CASASSAS, Jordi (1986) «Pere Bosch Gimpera: la virtut de l'oportunitat», a *Pere Bosch Gimpera i el Museu Arqueològic de Barcelona. 50 aniversari*, Barcelona, Diputació de Barcelona, p. 23-29.
- CEBRIÀ, Artur, MURO, Ignasi i RIU, Eduard (1991) «La arqueología y la prehistoria en el siglo XIX. Actitudes y conflictos científico-sociales en la Cataluña de la Restauración», *Actas del Congreso Internacional de Historiografía de la Arqueología y de la Historia Antigua en España (siglos XVIII-XX)*, Madrid, Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, p. 79-84.
- DD.AA. (1986) *Pere Bosch Gimpera i el Museu Arqueològic de Barcelona. 50 aniversari*, ed. Diputació de Barcelona.
- DD.AA. (1996) *Els temps prehistòrics i antics fins al segle V*, coord. per E. Junyent, de la col·lecció «Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans», vol. 1, dirigida per B. de Riquer, Barcelona, ed. Enciclopèdia Catalana.
- ESTEVE GÁLVEZ, Francesc (1996) *El goig de créixer. Els estudis superiors*, vol. II, ed. Diputació de Castelló.
- FULLOLA, Josep M.^a i CEBRIÀ, Artur (1996) «El paper de Salvador Vilaseca en la prehistòria catalana», a *Salvador Vilaseca; una obra perdurable*, catàleg de l'exposició sobre S. Vilaseca coord. per A. Figueras i J. Massó, ed. Museu Comarcal Salvador Vilaseca de Reus, p. 21-37.

- GOBERNA, M.^a Victòria (1985) «Arqueología y Prehistoria en el País Valenciano. Aportaciones a la historia de la investigación», a *Arqueología del País Valenciano: panorama y perspectivas*, ed. Universitat d'Alacant, p. 9-30.
- GRÀCIA, Francesc (2001) «L'ombra d'una absència. La recerca arqueològica a Catalunya durant la postguerra», *L'Avenç* [Barcelona], núm. 261, p. 16-24.
- (2003) «Pere Bosch Gimpera y la formación de *L'Escola de Barcelona* (1915-1939)», *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975)*, actes de les Jornades d'historiografia de Mataró, homenatge a Marià Ribas, ed. Museu de Mataró.
- FULLOLA, Josep M.^a i VILANOVA, Francesc (2002) *58 anys i 7 dies. Correspondència de Pere Bosch Gimpera a Lluís Pericot*, Barcelona, SERP, Universitat de Barcelona i Fundació Bosch i Gimpera.
- i MUNILLA, Glòria (2000) «La Universidad de Barcelona y la investigación sobre la cultura ibérica. De Bosch Gimpera a Maluquer de Motes (1916-1988)», A BLÁNQUEZ, Juan; ROLDÁN, Lourdes, ed., *La cultura ibérica a través de la fotografía de principios de siglo. El litoral mediterráneo*, Madrid, Caja de Ahorros del Mediterráneo i Universidad Autónoma de Madrid, p. 169-208.
- PERICOT, Lluís (1974) «Algunos de mis recuerdos de Bosch Gimpera», *Destino* [Barcelona], núm. 1934 (26 d'octubre).
- PLA, Josep (1970) «El professor doctor Pere Bosch Gimpera», *Obres Completes*, Barcelona, vol. XVI, *Homenots*, segona sèrie.
- PRAT DE LA RIBA, Enric (1907) «Propòsits de l'Institut d'Estudis Catalans», *Anuari 1907*, Barcelona, IEC, p. 13-16.
- SERRA RÀFOLS, Josep de C. (1971) «Pròleg» a BOSCH GIMPERA, Pere, *La Universitat i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, col. Llibres a l'abast, p. 7-16.
- SOBREQUÉS, Jaume, PELÁEZ, Manuel, VILANOVA, Francesc i SORIANO, Maria (1991) *Epistolari de Francesc Martorell i Trabat i de Pere Bosch i Gimpera amb Ramon d'Abadal i de Vinyals i amb Ferran Valls i Taberner: 1908-1931*, Barcelona, PPU, Col·lecció Epistolari Catalans del segle XX, vol. 2.
- TARRADELL, Miquel (1974) «Bosch Gimpera y la Escuela de Arqueología de Barcelona», *Destino* [Barcelona], núm. 1934 (26 d'octubre).
- (1978) «Pròleg», a *Fonaments*, vol. 1, p. 5-6, Barcelona.